

כִּי אַתָּה ה' מַחְסִי / תְּהִילִים פֶּרֶק צ"א

שׂאוּל יוֹנָתָן וַיִּנְגֹרֶט

מִי שִׁוֵּשֵׁב בְּצֶלֶה' מִקְבֵּל אֶת הַמַּחְסָה שְׁלוֹ, וְהַעֲוָמִידִים סָבִיבוּ מִבְּרִכִּים אוֹתוֹ
וּמִתְאַרִים אֶת הַשְּׁמִירָה שֶׁה' מַעֲנִיק לוֹ. תְּפִלָּה זוֹ הִיא תְּפִלַּת הַיְּחִיד, אֲךָ
הִיא נֹאמֶר גַּם עַל הַרְבֵּים בְּשִׁירַת הָאוֹזֵנוֹ, וּכְאִשֶּׁר אֵינֶנוּ בוֹטְחִים בִּה' בְּאִים
אֵלֵינוּ כָּל הַצָּרוֹת.

(א) יֹשֵׁב בְּסֶתֶר עֲלִיּוֹן, בְּצֶלֶשׁ-דִּי יִתְלוֹנֵן.	צִהָרִים.	דְּרִבְיָךְ.
(ב) אֲמַר לֵה' מַחְסִי וּמַצֻּדָתִי, אֱלֹהֵי אֲבֹתָי בּוֹ.	(ו) אֶפֶל מִצֶּדֶךְ אֱלֹהֵי, וְרִבְבָה מִימִינִי, אֱלֹהֵי לֹא יָשָׁ.	(יב) עַל כַּפִּים יִשְׁאוּנֶה, פֶּן תִּפֹּל בְּאֶבֶן רִגְלֶךָ.
(ג) כִּי הוּא יִצְלֶךְ מִפֶּחַ יְקוֹשׁ, מִדְּבַר הָוֹת.	(ח) רֶק בְּעֵינֶיךָ תִּבְטֹ, וְשִׁלְמַת רָשָׁעִים תִּרְאֶה.	(יג) עַל שַׁחַל וּפְתֹן תִּדְרֹךְ, תִּרְמֹס בְּפִיר וְתִנֵּן.
(ד) בְּאַבְרָתוֹ יִסֹּךְ לָךְ, וְתַחַת כְּנָפָיו תִּחְסֶה, צִנָּה וְסִחְרָה אֲמָתוֹ.	(י) לֹא תִאֲנֶה אֱלֹהֵי רָעָה, וְנָעַל לֹא יִקְרַב בְּאַהֲלֶךָ.	(יד) כִּי בִי חֹשֶׁק וְאַפְלָטָהוּ, אֲשַׁנְבְּהוּ בִי יִדַע שְׁמִי.
(ה) לֹא תִירָא מִפֶּחַד לִילָה, מִחֶץ יַעוֹף יוֹמָם.	(יא) כִּי מִלֵּאבָיו יֵצֵא לָךְ, לִשְׁמֶרֶךְ בְּכָל בִּישׁוּעָתִי.	(טו) יִקְרָאֵנִי וְאַעֲנֶהוּ, עֲמֹ אֲנִי בְּצָרָה, אֲחַלְצֶהוּ וְאַכְבֶּדְהוּ.
(ו) מִדְּבַר בְּאֶפֶל יִחַלְךָ, מִקֶּטֶב יִשׁוּד		(טז) אֲרֹךְ יָמִים אֲשַׁבִּיעֶהוּ, וְאַרְאֶהוּ בִישׁוּעָתִי.

הַמְזֻמּוֹר

מִדְּבַר עַל אֹדוֹת אָדָם שֶׁהוּא יֹשֵׁב בְּסֶתֶר עֲלִיּוֹן (=ה'), וּמִתְמִיד לַחֲסוֹת תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׁכִינָה, בְּצֶלֶשׁ-דִּי יִתְלוֹנֵן (=יִשְׁכּוֹן).

בְּרוּר, שֶׁאֵת שְׁלֹשֶׁת הַפְּסוּקִים הָאֲחֵרִים אֹמֵר ה' עַל אוֹתוֹ אָדָם: כִּי בִי חֹשֶׁק וְאַפְלָטָהוּ (=אֲצִיל אוֹתוֹ), אֲשַׁנְבְּהוּ (=אֲשִׁים אוֹתוֹ בְּמָקוֹם גָּבוֹה) כִּי יִדַע שְׁמִי. יִקְרָאֵנִי וְאַעֲנֶהוּ עֲמֹ אֲנִי בְּצָרָה אֲחַלְצֶהוּ וְאַכְבֶּדְהוּ. אֲרֹךְ יָמִים אֲשַׁבִּיעֶהוּ (ל' שְׁבַע יָמִים) וְאַרְאֶהוּ בִישׁוּעָתִי. ה' מִדְּבַר כֹּאן עַל הַיֹּשֵׁב בְּסֶתֶר עֲלִיּוֹן שֶׁחֹשֶׁק בּוֹ, וְעַל אֵף שֶׁהוּא אֵינֶנוּ מִדְּבַר אִתּוֹ בְּאוֹפֶן יָשִׁיר, הוּא בּוֹדֵאֵי מִדְּבַר אֹדוֹתָיו.

וְאוֹלָם, יֵשׁ פְּסוּקִים בְּמִזְמוֹר זֶה, בְּהֵם לִשׁוֹן נִסְתָּר מִתִּיחַסֵּת דּוּקָא אֶל הַקִּבְ"ה, וְאֵנוּ מִדְּבָרִים עִם הָאָדָם שֶׁהוּא הַנוֹכַח,

כִּי הוּא – הַנִּסְתָּר, ה' – יִצְלֶךְ מִפֶּחַ יְקוֹשׁ (=מִלְכּוּדָת עַם מוֹקְשִׁים) מִדְּבַר הָוֹת (=מִגִּיפָה שְׁגוּרֵמֶת לְאִסּוֹן). בְּאַבְרָתוֹ יִסֹּךְ לָךְ, וְתַחַת כְּנָפָיו תִּחְסֶה, צִנָּה וְסִחְרָה אֲמָתוֹ (=הַבְּטָחַת ה').

אִם כֵּן, יֵשׁ כֹּאן דּוּבָר – מִבְּרַךְ, שֶׁהוּא אֹמֵר אֶת הַדְּבָרִים לְאוֹתוֹ יוֹשֵׁב בְּסֶתֶר. הַדּוּבָר אֵינֶנוּ הַקִּבְ"ה וְגַם לֹא הַמִּתְבָּרֵךְ, וּבְרַכְתּוֹ הִיא בְּלִשׁוֹן נּוֹכַח: ה' יִשְׁמֹר עֲלֶיךָ.

עוֹלָה, שִׁישׁ כֹּאן פְּסוּקִים הַמִּתִּיחִסִּים לָהּ, פְּסוּקִים הַמִּתִּיחִסִּים לְמִי שִׁוֵּשֵׁב בְּצִלּוֹ, וּפְסוּקִים הַמִּתִּיחִסִּים לְמִבְּרַךְ: הַפְּסוּק הָרִאשׁוֹן נִרְאֶה כְּכוֹתֶרֶת שֶׁמִּתְאַרֶת אֶת הָאָדָם: יֹשֵׁב בְּסֶתֶר עֲלִיּוֹן, בְּצֶלֶשׁ-דִּי יִתְלוֹנֵן, הַפְּסוּק שְׁלֹאֲחֵרִיו נֹאמֵר כִּנְרָאָה מִפִּי שֶׁל הַמִּתְבָּרֵךְ. אוֹתוֹ יוֹשֵׁב בְּסֶתֶר עֲלִיּוֹן מִתִּיחֵס אֶל הַקִּבְ"ה כֹּאֵל מַחְסֵהוּ וּמַצּוּדוֹתוֹ, וּמִפִּי יוֹצְאוֹת הַמִּילִים: מַחְסִי

מִחְסִי, מחלקים את המזמור כולו לשתי מחציות זהות באורכם: שמונה פסוקים (א-ח. 56 מילים) מתארים את הברכות לאותו יושב בסתר עליון, ושמונה פסוקים (ט-טז. 56 מילים) מתארים את אופן השמירה על אותו יושב בסתר. בכל חלק ישנם שני פסוקי פתיחה, ומתקיימת תקבולת ישרה בין שני חלקי הפרק.

הפתיחה הראשונה היא: יֵשֶׁב בְּסֹתֵר עֲלִיּוֹן, בְּצֵל שָׁדַי יִתְלוֹנֵן. אִמֵּר לֵה' מִחְסִי וּמִצּוֹדֹתַי אֶל־ה' אֲבֹטָה בּוֹ. ולאחריה באות הברכות הרבות, הנושאות את הכותרת "כִּי הוּא", ומתפרטות ביחס לסכנות נסתרות רבות: יִצְיֹלְךָ מִפֶּחַ יָקוֹשׁ, מְדַבֵּר הוֹוֹת. בְּאֲבֵרְתוֹ יֶסֶד לְךָ, וְתַחַת כְּנָפָיו תִּחְסֶה, צָנָה וְסֻחָרָה אָמְתוּ. כאשר האדם מוגן הרי שהוא איננו ירא מִפֶּחַד לִילָה, ואף לא מִחַץ יְעוֹף יוֹמָם, או מְדַבֵּר בְּאֶפֶל יְהִלָּה, ואף מִקֶּטֶב יִשׁוּד צֹהֲרִים. אויביו ניגפים לפניו, והוא אפילו איננו צריך להילחם: יִפֹּל מִצָּדְךָ אֶלְךָ וּרְבֹכָה מִיָּמִינְךָ, אֵלֶיךָ לֹא יָגֵשׁ. רק בְּעֵינֶיךָ תִּבְיט, וְשִׁלְמַת רָשָׁעִים תִּרְאֶה.

הפתיחה השנייה היא: כִּי אַתָּה ה' מִחְסִי, עֲלִיּוֹן שְׁמַת מְעוֹנָה. והנגזרת מכך: לֹא תֵאָנֶה אֵלֶיךָ רָעָה, וְנִגַּע לֹא יִקְרַב בְּאֶהְלֶךָ. בחלק זה באה פעמיים הכותרת "כִּי", בתחילה זהו תיאור האופן בו ה' שומר על החוסים בו: מִלְּאֲכִיו יִצְוֶה לְךָ לְשֹׁמְרֶךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ. עַל פָּפִים יִשְׁאוּנָה, פֶּן תִּגָּף בְּאֶבֶן רִגְלֶךָ. עַל שֹׁחַל וּפְתֵן תִּדְרֹךְ, תִּרְמָס כְּפִיר וְתַנִּין. ולאחר מכן באה הסיבה לשמירה מפיו של הקב"ה עצמו: כִּי בִי חֶשֶׁק וְאֶפְלָטָהוּ, אֲשַׁבְּכֶהוּ כִּי יֵדַע שְׁמִי. יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֶהוּ, עֲמֹ אֲנִכִּי בְצָרָה, אֲחַלְצֶהוּ וְאֲכַבְּדֶהוּ. אֲרֹךְ יָמִים אֲשַׁבְּעֶהוּ וְאֶרְאֶהוּ בִישׁוּעָתִי.

יש להעיר, כי בעוד הפתיחה מתארת בשני המקומות את החוסה בה' כאילו הוא מוגן במעונו ובאהלו, באים הפסוקים בהמשך ומצביעים על כך שה' עצמו הוא המעון, ואף כאשר הולכים בדרך הרי הוא מחסה ומצודה לכל הבוטחים בו.

וּמִצּוֹדֹתַי, אֶל־ה' אֲבֹטָה בּוֹ. ניתן לקרוא זאת כאמירה אודות ה', שהוא מחסי ומצודתי ובו אבטח, אך זו יכולה להיות גם פניה ישירה אל ה': אתה ה' מִחְסִי וּמִצּוֹדֹתַי. מכל מקום, בפסוקים הבאים מיד לאחר מכן, לא נראה שהבוטח בה' אומר משהו נוסף, ויש כאן רק את עצם ההכרה בה', שהוא מחסו ומצודתו.

אם כן, פסוקי הפתיחה מתייחסים אל היֵשֶׁב בְּסֹתֵר עֲלִיּוֹן, ואת שלשת פסוקי החתימה אומר הקב"ה לאותו אדם. עיקרו של הפרק נאמר מפיו של המברך אל אותו אדם הבוטח בה': כִּי הוּא יִצְיֹלְךָ מִפֶּחַ יָקוֹשׁ וגו' לֹא תִירָא מִפֶּחַד לִילָה וגו' רַק בְּעֵינֶיךָ תִּבְיט, וְשִׁלְמַת רָשָׁעִים תִּרְאֶה.

ואולם, במרכז הפרק מצוי פסוק חריג ברצף הברכות: כִּי אַתָּה ה' מִחְסִי, עֲלִיּוֹן שְׁמַת מְעוֹנָה. ממש כמו בפתיחת הפרק, מתייחס כאן המתברך אל הקב"ה כמִחְסִי, וכינויו של ה' הוא עֲלִיּוֹן. מעתה, נראה כאילו יש כאן שתי פניות של המתברך אל ה', בפתיחת הפרק: אִמֵּר לֵה' מִחְסִי וּמִצּוֹדֹתַי, ובאמצעו: כִּי אַתָּה ה' מִחְסִי.

יש להעיר, שבשני המקומות ניתן לקרוא את ארבעת המילים כפניה ישירה של אותו יושב בסתר אל הקב"ה, ואז צריך להניח שיש בפרק שלנו שלשה דוברים: אותו יושב בסתר, המברכו, והקב"ה. ואולם, ניתן גם לראות בארבעת המילים הללו תיאור, בו בחר המברך לתאר את היושב בסתר: כִּי אַתָּה – היושב בסתר – מה אתה אומר כל הזמן? ה' מִחְסִי! ועליך ניתן לומר: עֲלִיּוֹן שְׁמַת מְעוֹנָה, ולפיכך: לֹא תֵאָנֶה אֵלֶיךָ רָעָה וְנִגַּע לֹא יִקְרַב בְּאֶהְלֶךָ. מעתה, גם את מילות הפתיחה ניתן לקרוא כתיאור של היושב בסתר, שהוא אומר לֵה' כל הזמן: מִחְסִי וּמִצּוֹדֹתַי.

כיצד, אם כן, נתבונן על מכלול הפרק?

פתיחת המזמור: אִמֵּר לֵה' מִחְסִי וּמִצּוֹדֹתַי, ומרכזו: כִּי אַתָּה ה'

*

בני אדם, כנגד יחי ראובן ואל ימות (דברים לג ו); יושב בסתר עליון [בצל שדי יתלונן] (תהלים צא, א), כנגד שבטו של לוי, שהיה מתלונן בצילו בעזרות ... אמר רבי יהושע בן לוי: עד כאן שמעתי, מכאן ואילך את חושב לעצמך".

אם כן, במדרש תהילים עולה, שהמזמור שלנו נאמר על ידי משה לשבט לוי הלך בעזרות, ובמקום אחר נראה, שהוא נאמר גם באופן כללי לכל מי שמגיע לחסות בצל שדי, ולשכון באהלו. וכך דרשו (סדר עולם פ"ו) על הפסוק שנאמר

מפי מי עולה תיאורו של היושב בסתר עליון?

המזמור שלנו נמצא בספר רביעי שבתהילים, הפותח את המזמור הקודם במילים: תִּפְלָה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים (צ, א). בעשרת המזמורים שבאים לאחר מכן, אין כתובת בראש המזמור שמציינת מיהו המתפלל, ולפיכך אומרים חז"ל (מדרש תהילים צ, ג): "אחד עשר מזמורים אמר משה כנגד אחד עשר שבטים, [ואלו הן:] תפלה למשה איש האלהים [וגו'] בטרם הרים יולדו [וגו'] תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו

לא תירא מפחד לילה, מחץ יעוף יומם. מדבר באפל יהלך, מקטב ישור צהרים.

עלינו להתבונן ולהשכיל, כקריאת השירה: לו חקמו ישפילו זאת, יבינו לאחריהם. איכה ירדף אחד אלה, ושנים יניסו רבקה, אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם (לב, כט"ל). הרי אם נבטח בה', מובטח לנו במזמור שלנו: **יפל מצדך אלה ורבכה מימינה, אליך לא יגש. רק בעיניך תביט, ושלמת רשעים תראה.**

אף התיאור שמופיע במחצית השניה של המזמור, בשאלה כיצד ה' מושיע אותנו, מקביל לתיאור שמופיע בפרשת האזינו על המחסה שמעניק אלוהי האויבים, מול המחסה שנותן צור ישענו: כי לא כצורנו צורם, ואיבינו פלילים וגו'. חמת תנינם יינם, וראש פתנים אכזר וגו'. לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם, כי קרוב יום אידם וחש עתדת למו וגו'. ואמר אי אלהימו, צור חסיו בו. אשר חלב ובחימו יאכלו, ישתו יין נסיכם, יקומו ויעזרכם, יהי עליכם סתרה (לב, לא-לח). אין דומה המחסה והסתר שמעניקים אלוהי הגויים, למחסהו של מי ששם מעונו בעליון: כי מלאכיו יצוה לה, לשמרה בכל דרכיה. על כפים ישאונה, פן תגף באבן רגלה. על שחל ופתן תדרה, תרמס כפיר ותנין.

המזמור שלנו מדבר על מצב בו עם ישראל מקשיב לה', כך היה בנוגע לכלל בתקופת המדבר, וכך הוא גם לכל יחיד ויחיד, כפי שמתאר המזמור את היושב בסתר עליון. כביכול, פרשת האזינו היא תגובה למקום הבוטח והאידיילי אותו מתאר משה רבינו במזמור שלנו.

ארבעים שנה במדבר שמר עלינו ה' מן הנחשים ומן הפגעים, וכך גם לדורות – התורה ניתנה לאוכלי המן, וגם כל אחד יכול להתלונן בצל שדי. אם חס ושלוש איננו עושים זאת כראוי, יבואו גם המזמורים הבאים, בהם מתואר גם השבר של העם תועי הלבב, אך במזמור זה אנו עדיין נתונים תחת הרושם הטוב של העם שיצא ממצרים על כנפי נשרים. וכמובן, אין זה רק תיאור של העבר המופלא, אלא שיש כאן קריאה לכל אחד מאתנו, לשוב ולבטוח בה', לחסות בה', ואז תתקיים בנו ההבטחה: **אך ימים אשביעה, ואראהו בישועתי.**

בסוף מלאכת המשכן: וירא משה את כל המלאכה, והנה עשו אתה כאשר צוה ה' בן עשו, ויברך אתם משה (שמות לט, מג): מה ברכה ברכם? אמר להם: יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, והם אמרו: יהי נעם אדני אלהינו עלינו וגו' (תהלים צ, יז). ואכן, בדרך כלל, אנו אומרים את מזמור צא, לאחר הקדמת הפסוק האחרון של המזמור הקודם.

בין אם נפרש כפשט המדרש, שאת המזמורים אמר משה רבינו, ובין אם נפרש כדברי רב סעדיה גאון, שזו תפילה של בני משה שעמדו על הדוכן (ר"ק), נראה כי עריכת המזמור שלנו כנגד דבריו של משה רבינו לפני מותו, מובילה להבנה שפרשת האזינו 'מתכתבת' עם המזמור שלנו.

בפרשת האזינו מתאר משה רבינו את דרכי ה', והוא פונה לעם ישראל להתבונן בהיסטוריה: זכר ימות עולם, בינו שנות דור ודור, שאל אביה ויגדה, זקניה ויאמרו לה. בהנחל עליון גוים, בהפרידו בני אדם, יצב גבלת עמים, למספר בני ישראל (דברים לב, דח). לשון עליון ככינוי לקב"ה היא חריגה, ומזכירה לנו את הנאמר אצלנו: ישב בסתר עליון, וכן: עליון שמת מעונה. ביטוי זה מחזיר אותנו פעם נוספת למזמור הקודם, בו נאמר: אדני מעון אתה היית לנו בדר ודר, ואף כאן נדרש הביטוי על משה רבינו לפני מותו, שאמר: מענה אלהי קדם (דברים לג, כז), שהקב"ה מעונו של עולם, ואין העולם מעונו (מדרש תנאים).

מכאן ממשיך משה רבינו בתיאור השמירה הנפלאה על עם ישראל במדבר: ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישמן, יסבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו. כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף, יפרש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו (לב, יא), והרי זה ממש עולה בקנה אחד עם תיאור השמירה על היושב בסתר עליון: כי הוא יצילה מפח יקוש, מדבר הוות. באברתו יסך לה ותחת כנפיו תחסה, צנה וסחרה אמתו.

כאן מתוארים בפרשת האזינו החטאים של עם ישראל, וקנאתו של ה': אספה עלימו רעות חצי אכלה בם. מזי רעב ולחמי רשף וקטב מרירי, וישן בהמת אשלח בם, עם חמת זחלי עפר. מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה, גם בחור גם בתולה יונק עם איש שיכה (לב, כג-כה). בלא ספק, התיאור שמנגד מופיע במזמור שלנו, במקרה בו נמשיך לבטוח בה':

*

הנכנס לעזרה ואחד הנכנס לתוספת העזרה, שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא ואורים ותמים ובסנהדרין של שבעים ואחד ובשתי תורות ובשיר, ובית דין

במסכת שבועות מתייחסת המשנה (פ"ב מ"ב) לקרבן עולה ויורד, שמביא מי שנכנס לתוספת העזרה בטומאה, ומבארת את האופן בו ניתן להרחיב את העיר ואת העזרות: "אחד

מצירין להם בשעת הבנין, אבל משם ואילך אינו מדבר על כך. ואולם, הריטב"א הקשה: "ואינו מחוור, שהרי במשכן ובבית ראשון לא היו אויבים", ולפיכך פירש: "אבל קבלנו, כי עד כי אתה ה' מחסי יש ששים תיבות, כנגד מה שנאמר: הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה", ובאבודרהם (סדר קריאת שמע לפני המטה) הוסיף: "לפי שיש עד מחסי ששים תיבות, כנגד ששים אותיות שיש בברכת כהנים". וברור, שדברי התוספות מתיישבים עם ההקשר של הסוגיה בענין התוספת על העיר והעזרות, אך דברי הריטב"א ואבודרהם מתאימים לאמירת 'שיר של פגעים' לפני השינה.

מהו היחס בין שני המזמורים הללו? במזמור ג האויבים הם בני אדם: רבים קמים עלי. רבים אמרים לנפשי אין ישועתה לז' באלהים וגו'. לא אירא מרבבות עם, אשר סביב שתי עלי וגו'. כי הפית את כל איבי לחי, שני רשעים שפרת. לעומת זאת, המזיקים שמתוארים במזמור צא אינם נראים אנושיים: לא תירא מפחד לילה, מחץ יעוף יומם. מדבר באפל ילה, מקטב ישוד צהרים.

ועוד, מזמור ג מכיל את הקריאה: קומה ה', הושיעני אלהי! ולאורך המזמור נראה שהוא נאמר בשעת צרה, וכפי שברור גם מן הכותרת: מזמור לדוד, בכרחו מפני אבשלום בנו. לעומתו, מזמור צא מתייחס למי שכבר ישב בסתר עליון, והוא כלל איננו ירא מן הצרות. ואכן, במזמור זה איננו מוצאים פניה ישירה לה', בתפילה להצלה מן האויבים.

ככלל נראה, כי שני השירים הללו, 'שיר של תודה' ו'שיר של פגעים', מצינים את שתי התחושות המלוות את מי שבא להוסיף על הקודש. מחד, חשים אנו הודיה ושמחה, ומאידך, אנו חרדים מפני הבאות, וברור לנו שכל מהלך של עליה נתקל בהתנגדות פנימית וחיצונית. צירופם של שני השירים הללו בא ללמדנו להודות גם בתוך הקושי, ולהתפלל גם בזמן שמחה.

מבחינה היסטורית, נראה כי יש להבחין בין הקדושה הראשונה, שהתחילה עוד מהמשכן שבנה משה, ועיקרה בכניסה לארץ ובבניית הבית הראשון, לבין הקדושה השנייה, שבימי עזרא ונחמיה. בעוד הקדושה הראשונה היא קדושה הבאה מלמעלה, וניתן לומר עליה שעיקרה הוא בשמחה, הקדושה השנייה היא קדושה שבאה מלמטה, והיא נתקלת באויבים רבים.

מהלכין ושתי תודות אחריהם, וכל ישראל אחריהם. הפנימית נאכלת והחיצונה נשרפת. וכל שלא נעשה ככל אלו, הנכנס לשם אין חזבין עליה.

כדי להבהיר מהו ה"שיר" עליו מדובר במשנה, מביאה הגמרא ברייתא (טו, ב): "שיר של תודה, בכנורות ובנבלים ובצלצלים, על כל פינה ופינה ועל כל אבן גדולה שבירושלים, ואומר: ארוממך ה' כי דליתי וגו'. שיר של פגעים, בכנורות ובנבלים ובתופים, ואומר: יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן עד כי אתה ה' מחסי, ואומר: מזמור לדוד ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה" (זו נוסחת רבינו חננאל והרכה כת"י, בדפוס וילנא נוספו כאן יש אומרים, שאין זה שיר של פגעים אלא שיר של נגעים). מעתה, תוספת על העיר והעזרות איננה מסתיימת בשיר של תודה, ויש לומר גם שיר של פגעים.

הגמרא ממשיכה בסיפור על רבי יהושע בן לוי, שאמר את הפסוקים שבשיר של פגעים, ואחר כך הלך לישון. על שאלת הגמרא: והרי אסור להתרפאות בדברי תורה! היא מתרצת: להגן שאני. כך גם נפסק להלכה בטוש"ע (יו"ד קעט, י): "הבריא, מותר לקרות פסוקים, להגן עליו מהמזיקין". זאת, לעומת "הלוחש על המכה או על החולה ורוקק, ואחר כך קורא פסוק מן התורה, אין לו חלק לעולם הבא. ואם אינו רוקק, איסורא מיהא איכא [איסור מכל מקום ישנו]" (קעט, ח).

על השאלה מהו 'שיר של פגעים', נראה כי יש בגמרא שתי תשובות – מזמור צא: ישב בסתר עליון בצל שדי יתלונן, או מזמור ג: ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי. ייתכן, שאין אלו שתי תשובות שונות, אלא שהשיר מורכב משני הפרקים יחדיו. וכך הגדירו בירושלמי (עירובין פ"י ה"א) שיר של פגעים: "אי זהו שיר פגעים? מה רבו צרי וכל המזמור, יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי".

במזמור ג נאמר: אני שכבתי ואישנה, הקיצותי כי ה' יסמכני, ונזכר שם בפירוש: ואתה ה' מגן בעדי, ובמזמור צא נאמר: לא תירא מפחד לילה, מחץ יעוף יומם. מדבר באפל ילה, מקטב ישוד צהרים. ועל כן יש מקום לקרוא למזמורים הללו 'שיר של פגעים', שנאמרים לפני השינה.

כפי שניתן לראות בבבלי ובירושלמי, בניגוד למזמור ג שנאמר מתחילה ועד סוף, את מזמור צא אומרים רק עד מחציתו: כי אתה ה' מחסי. מדוע?

תוספות (ד"ה עד כי אתה ה' מחסי) פירשו "שכתוב למעלה ממנו: ושלומת רשעים תראה, שמדבר על האויבים שהיו